

Çankırı Yaran Meclisinde Bağlamanın Rolü ¹

Kadir ÇAYIR²

Çankırı Karatekin Üniversitesi Güzel Sanatlar Bölüm Başkanlığı-ÇANKIRI

Özet

Bu çalışmada, Türkiye'nin İç Anadolu bölgesinde bulunan Çankırı İlinin tarihi anlatıldıktan sonra, Orta Asya'dan Anadolu'ya gelerek Anadolu'da şekillenmiş ve birçok bölgesinde yaşatılmakta olan, kendine özgü gelenekleri ile Çankırı İlinde de yaşayan "yaran meclisi ve sohbetlerinden" bahsedilmiştir. Yaşayan bu meclislerde müziğin önemi ve müzik içerisinde icra edilen türküler ile icra esnasında kullanılan "bağlama" enstrümanının rolü ve önemi vurgulanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Bağlama, Yaran, Çankırı, Türkü, Tarih

Role of Bağlama in Yaran Gatherings of Çankırı

Abstract

In this study, the historical province of Çankırı, located in Turkey's Central Anatolia, and *yaran* gatherings, which is a living tradition in this city, are mentioned. These gatherings were formed in Anatolia and they are still performed in several cities, among which Çankırı has a distinctive character regarding this tradition. The importance of folk music in these gatherings, the songs and the role of the musical instrument *bağlama* played in these performances are emphasized.

Key Words: Bağlama, Yaran, Çankırı, Türkü, History

¹ Bu makalenin ilk hali, "Musical Instruments of Turkish Speaking Nations" adı altında 16–17 Aralık 2010 tarihinde Azerbaycan / Bakü'de yapılan Uluslararası Sempozyum'da bildiri olarak sunulmuştur.

² E-posta: kadircayir35@hotmail.com

Çankırı Tarihi ve “Yaran”

İlkçağlardan günümüze en eski yerleşim merkezlerinden biri olan Çankırı, Selçukluların Anadolu’yu fethinden sonra 1082 yılında Danişment Beylerinden Emir Karatekin Bey’in ili fethetmesiyle Türk hâkimiyetine girmiş ve daha sonra, 1380 yılında ise Osmanlı topraklarına katılmış ve bir sancak merkezi yapılmıştır. Osmanlı döneminde Kütahya, Yozgat ve Kastamonu’ya bağlı kalmış, ancak Cumhuriyet döneminde bağımsız il durumuna getirilmiştir.³ Bu yönetim bağılıklarının etkisi ile Çankırı ili halk kültürü, İç Anadolu Bölgesi’yle Batı Karadeniz Bölgesi’nin kültürel özelliklerini de bünyesinde barındırmaktadır. Bu nedenle Çankırı ili kültürel yapısı ve civarında konuşulan Türkçe, ağız özellikleri yönünden Kastamonu ve Çorum illeri ile benzerlikler göstermektedir.⁴

Çankırı M. Ö. bugün başkent olan Ankara ve civarında bulunan Galatlar zamanında “Gangrea” şeklinde adlandırılmış, zaman içerisinde ise ismi Cancarı, Germanapolis, Kangri gibi değişik şekillerde telaffuz edilerek en son Cumhuriyet devrinde 9 Nisan 1925 tarihinde Çankırı adını almıştır.⁵

Çankırı’nın merkez dâhil, köy ve kasabalarında devam eden milli gelenek ve görenekler, adet ve aneler toplum hayatında da hâkim bir haldedir. Bununla kaynaşmış olan dini inanç da Çankırı insanının günlük hayatını yönlendirici büyük güç olmaktadır. Türklerin Çankırı ve civarını fethetmesinden sonra gelinen süreçte bölgenin işgale uğramamış olması nedeniyle, etnik yapısının temelini oluşturan Türk nüfusta herhangi bir değişiklik olmamıştır. Ticaret yolları ve limanlardan uzakta olması sebebiyle ise bölge halkının kültürel yapısı daha çok tek kültürlü ve kimlikli bir toplum olma özelliğini korumuştur.⁶ Bu nedenle Çankırı, milli kültürün hala yaşatıldığı nadir illerin başında gelmektedir. Düğünlerde, dini ve resmi bayramlarda ve benzeri milli günlerde halkın birbirleri ile olan münasebetleri ve milli dayanışma devam ettirilmektedir.

Çankırı’nın var olan kültürel yapısı, gelenek ve görenekleri, folklorik değerleri incelendiğinde büyük bir birikimin söz konusu olduğu görülmektedir. Asırlardır bu topraklarda yaşayan Türkler, köklerinin geldiği ve anayurtları olan Orta Asya’ya uzanan bir takım âdet ve anelerini yaşatmayı ve kuşaktan kuşağa aktarabilmeyi başarmışlardır. Bugün Çankırı’da ve Anadolu’nun bazı yerlerinde yapılmakta olan “yaran

³ Bahattin Ayhan, **Çankırı Tarih, Kültür ve Turizm**, Ankara, 2007, s. 61.

⁴ Nail Tan, Salih Turhan, **Çankırı Halk Müziği**, Valilik Yayınları, Çankırı, 1999, s. 9.

⁵ Orhan Özkan, **Çankırı Gelenekleri ve Yaran Kültürü**, Yaran Kültürünü Yaşatma Derneği Yayınları, Çankırı 2002, s. 3.

⁶ Yaşar Ateşsoy, **Yaran Diyarı Bizim Çankırı**, Çankırı Esnaf Derneği Yayınları, Ankara, 1988, s. 69.

sohbetleri”nin benzeri bir şekline örnek olarak, Uygur Türkleri’nde sürdürülen bir gelenek olan “meşrep” toplantıları gösterilmektedir. “Meşrep”; türkü, müzik, halk dansları ve her çeşit halk oyunları ile beraber, gelenek ve göreneklerin bir arada icra edildiği ve yaşandığı kültürel bir eğlencenin ismidir.⁷

Orta Asya’dan günümüze kadar gelen ve konumuz olan “yaran sohbetleri” geleneğinin özüne tesir eden ise Anadolu’da hayat bulan, esnaf ve sanatkârlar arasındaki dayanışma, birlik ve beraberlik esasına dayalı olarak kurulmuş bir teşkilat olan “Ahilik Teşkilatı”dır. Türklerin, XI. asrın ortalarında Orta Asya’dan Anadolu’ya doğru başlayan göç hareketleri sonucu, göçebe bir hayattan yeni ele geçirilen topraklarda yerleşik hayata geçmeleriyle değişen hayat şartları ve ihtiyaçları, bazı sanat ve meslek kollarını öğrenmeye itmiş, dolayısıyla da yaşam koşulları nedeni ile ahiliğin ortaya çıkmasına yavaş yavaş zemin hazırlamıştır.

Türklerin Anadolu’ya gelişi ve yerleşimi ile canlanan sanat ve ticaret, yerli Bizans halkını rahatsız etmiş, kendi esnaf ve sanat kuruluşlarına çeki düzen vererek rekabete yönelmelerine sebep olmuştur. Oluşan bu rekabet ortamı zaten var olan dayanışmayı, dostluğu, birbirleri ile kenetlenerek örgütlenme çalışmalarını hızlandırmış ve bu teşkilat 13.y.y. da “Ahi Evren” tarafından yapılandırılmıştır.⁸ Ahi teşkilatının kurucusu olan Ahi Evren’in, İran’ın Batı Azerbaycan tarafında bulunan Hoy kasabasında doğup, 1171-1261 yılları arasında 93 yaşına kadar bir ömür sürdüğü bilinmektedir. Anadolu’da en son Kırşehir iline yerleşen Ahi Evren’in buradaki yaşamı sırasında Moğollar’ın, Ahi Evren’in nüfuzundan ve sevenlerinin çokluğundan korkması ve Kırşehir Emiri Nurettin Caca’ya baskı yapması sonucu 1261 yılında Kırşehir’de Moğol eşkıyaları tarafından şehit edildiği ve kabrinin de burada bulunduğu bilinmektedir.⁹ Ahi Evren’in asıl adı "Nasîrüddin Ebü'l Hakayık Mahmud Bin Ahmed"dir.¹⁰ Asya içlerinden Anadolu’ya gelen mutasavvıflardan biri olan ünlü Türk bilgini, aynı zamanda iktisatçı ve sanatkâr olup, Anadolu Selçuklularında ahiliği kuran ve yayan ilk zattır.

Yaşamak için yaşatmanın gerekliliğine inanılan ahilikte, her fert toplumun bir parçası olarak kabul edilmiş ve bir insanın rahatsızlığının bütün toplumu rahatsız edeceği düşüncesi daima hâkim olmuştur. Komşusu aç iken

⁷ Abdülşekür Turdi, “Halkın Sanat Okulu Uygur Halk Meşrepleri”, **II. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Milli Folklor Araştırma Dairesi Yayınları, N: 40, Cilt: IV, Ankara, 1982, s. 560.

⁸ Neşet Çağatay, **Bir Türk Kurumu olan Ahilik**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1997, s. 83-84.

⁹ Köksal, A.g.e, s.17.

¹⁰ Fatih Köksal, **Ahi Evren ve Ahilik**, Kırşehir Valiliği Kültür Yayınları, Kırşehir, 2006, s. 5.

tok yatanın ağır bir dille suçlandığı bu düşünce sisteminde, sosyal adalet ve dayanışmanın önemli bir yeri bulunmaktadır. 13. yüzyılda ortaya çıkmış olan ahilik; Anadolu Selçuklu devletinin son dönemlerinde sosyal düzenin sağlanmasında ve Osmanlı Devleti'nin kuruluşunda etkin olmuş, manevi harcını oluşturarak günümüzdeki kooperatif, sendika, sigorta ve bankaların fonksiyonlarını yüklenen ve özellikle İslamî iş ahlakını yayan ve benimseten bir kurum ve teşkilat olmuştur. Doğruluk, dürüstlük, yardımlaşma ve toplumsal dayanışma, sosyal adalet ile iş ve meslek ahlakının esas alındığı, İslam ahlakı çerçevesiyle, Türk milletinin tarihinden ve sosyal-kültürel geçmişinden izler taşıyan bir halk birliğini temsil etmiştir.¹¹

Çankırı halk kültürü, konumu itibarı ile bölgesel birikimlerinin yanı sıra, ahilikten temelini almış “yaran meclisleri” “sohbet” geleneğini¹² günümüze kadar yaşatarak, bu geleneğin dans-müzik-orta oyunu bütününe sahip çıkmış ve ahlaki davranış kalıplarına bağlı kalarak, farklı bir kültürel zenginliği oluşturmasını bilmiştir. Yaran meclislerinin yanında Çankırı düğünleri de halk kültürü ürünlerinin korunup yaşatılmasında önemli bir rol oynamıştır. Bu bağlamda temelini ahilikten alan ve Orta Asya'ya kadar uzanan boyutlarının yanı sıra İslami inanç ve ahlak anlayışını özünde barındıran, fakat içerik olarak esnaf dayanışmasının yanında örf, adet, adap ve disiplin kuralları ile müzik, eğlence, orta oyunları ve dansın bir arada harmanlandığı bu müstesna kurum “yaran”, Çankırı ilinin en önemli kültürel simgesidir.

Çankırı'da “Yaran” Sohbetleri

“Yaran kültürü” dostluk, kardeşlik, arkadaşlık, yardımlaşma, dürüstlük ve terbiyeyi amaçlamaktadır. Kelime anlamı ile “yaran” çoğul, “yaren” ise tekil kullanılmakta ve dost, kardeş, arkadaş anlamlarına gelmektedir.¹³ Yaran meclisinde, ahiliğin de ana düsturunu oluşturan “3 kapalı, 3 açık” kuralı, özetle “sofra-el-kapı açıklığı”, “göz-bel-dil kapalılığı”, burada da temel düstur olarak kabul edilmiştir.¹⁴ Bu nedenle yaran, en büyük terbiye ocağı olarak da bilinmektedir. Yaran meclisleri, insan yetiştirme, insanı hayata hazırlama, sosyal yardımlaşmayı ve sosyal düzeni sağlama, halk musikisi, halk mutfağı, halk tiyatrosu, halk edebiyatı gibi milli kültür ürünlerini

¹¹ Köksal, A.g.e., s.49.

¹² Mahmut TEZCAN, **Sosyal Değişme Sürecinde Çankırı Yaran Sohbetleri Kültürel Antropolojik Yaklaşım**, Kültür Bakanlığı Milli Folklor Araştırma Dairesi Yayınları:103 Gelenek-Görenek ve İnançlar Dizisi: 6, Ankara, 1989, s.3.

¹³ Mahmut TEZCAN, “*Türk Kültürünün Simgesi Olarak Çankırı Yaran Kültürü*”, **II. Çankırı Kültürü Bilgi Şöleni Bildirileri**, Çankırı, 2004, s. 18-31

¹⁴ Ahmet KIYMAZ, “*Yaran Kültürü'nde Türk Kültürü Ritüelleri*”, **II. Çankırı Kültürü Bilgi Şöleni Bildirileri**, Çankırı, 2004, s. 130-141.

yaşatma ve yeni kuşaklara aktarma görevlerini yüzyıllardır yerine getirmiş sosyal bir kurum olmuştur.

Yaran kültürü içerisinde dini, ahlaki ve toplumsal kuralların tamamı yoğrularak her bir bireye dolayısıyla “yaren”e öğretilmektedir. Bunun bir gereği olarak yaranlık, belli bir dönemde değil de bir ömür boyu sürmektedir. Yaran, çok boyutlu bir kültür simgesi olarak; dinlenme, eğlenme, yardımlaşma, eğitim, sosyal dayanışma, güzel sanatları (musiki, edebiyat, halk oyunları) öğretme ve sevdirmeye gibi işlevleri yerine getirir. Her yönüyle kurumda demokratik bir işleyiş hâkimdir. Eşitlik, eşit oy hakkı, seçim sistemi gibi uygulamalar, kurumun demokratikliğini ortaya koyar niteliktedir. Yaran ayrıca, Türk adet ve geleneklerinin birçoğunu içerisinde barındıran bir kurumdur.

Çankırı, geleneklerin kaybolmadığı, sosyal değişimin çok az olduğu, tarıma dayalı bir il olduğu için, çok eski bir gelenek olan “yaran”, burada hâlâ tüm doğallığı ile yaşatılmaktadır. Tarım, kültürün şekillenmesinde en önemli etkenlerden birisi olmuş ve geçim kaynağı olmasının yanı sıra insanlar örf, âdet, gelenek ve yaşamlarını tarımsal faaliyetlere göre yönlendirmişlerdir. Geçmişte olduğu gibi günümüzde de, tarımsal faaliyetlerin azaldığı, kış mevsiminde yapılan bu sohbetler, “yaran odaları” ya da “yaran evleri” denilen evlerde yapılmaktadır. Sohbetlerde halk oyunları, halk türküleri, orta oyunları, eğlenceler, yemek yeme, gençleri eğitime gibi etkinlikler yer alır. Kurallara uymayanlar, özel olarak kurulan yaran mahkemesince cezalandırılmaktadır. Yaran sohbeti esnasında disiplin esas olup, yarenler sohbetin lideri başağa'ya uymak ve onun gibi davranmak zorundadırlar.

Yaran meclisi, genelde samimi, içten olan, esnaflardan veya birbirlerini her yönüyle tanıyan kişilerden kurulur. Özellikle yaran meclisini oluşturacak kişiler tespit edildikten sonra belirli bir yerde toplanılarak, meclisin (ocağın) açılmasına karar alınır. Yaran meclisi Çankırı da, çavuş ve çalgıcılar hariç 24 kişiden oluşur. Bazı yorumlara göre eski Türkler'deki 24 Oğuz boyunu temsilen 1 büyükbaşağa, 1 küçükbaşağa ve 22 yaran'dan müteşekkildir.¹⁵ Bir de orta işlere bakan "çavuş" vardır ve çavuşla birlikte bu sayı 25'e çıkmaktadır.

Yaranlar öncelikle büyükbaşağa ile küçükbaşağa ile sonrasında da yaran reisini ve hizmet edecek bir çavuş seçerler. Daha sonra ise çalgıcılar, sohbette yenilecek yemekler ve yakılacak ışıklar (ocağı temsilen yakılacak ışıklar) tespit edilmektedir. Burada şunu özellikle belirtmek gerekir ki,

¹⁵ Necati Asım Uslu, “Çankırı Yaran Sohbetleri ve Oğuz Töresi”, **II. Çankırı Kültürü Bilgi Şöleni Bildirileri**, Çankırı, 2004, s. 179-204.

Çankırı yaran sohbetlerinde teşekkül eden 24 sayı zorunluluğunun temelinde, Oğuz boylarında ve Oğuz devlet geleneğindeki 24 sayı unsurunun gösterildiği¹⁶ ve bazı yorumlara göre bunun Oğuz devlet geleneğinden geldiği anlatılmaktadır. Bu bağlamda Anadolu'ya gelen Oğuz boylarından, boy ve oymakların yine belli bir bölümü birçok bölgeye olduğu gibi Çankırı bölgesine de yerleştirilmiş olup, yaran meclisleri de bu boyların Anadolu'ya göçlerinin öncesinde ve sonrasında var olan kültürün bir parçasıdır. Halen Çankırı ve civarında çok sayıda Oğuz boy ismi taşıyan köylerin varlığı da bilinmektedir. Çankırı'da yedi tane Kayı, beş tane Bayındır, iki tane Yuva isimli köy ve Çavundur, Iğdır, Salur, Dodurga, Büğdüz, Korgun ve Bayat gibi 24 Oğuz Boyuna ait köy isimlerinin de mevcut olduğu bilinmektedir.¹⁷

Seçilen yaran meclisi üyelerinin, yapılan yorumlara göre Oğuz geleneği içerisinde birer anlam ifade ettikleri ve bu geleneğin ise şu şekilde açıklandığı görülmektedir.¹⁸

- Büyük başağa* Hanlar Hanı ve Ahi Baba vekilidir.
Küçük başağa Büyük başağa'dan sonra söz sahibi ve ikinci büyük idarecisidir. Esnaf teşkilatının esnaf kâhyasıdır.
Yaran Reisi Dede Korkut'un da boyu olan Oğuz Boyu'nu temsil eder. Esnaf teşkilatının yiğitbaşısıdır (Yiğitbaşı: Esnaf loncalarının kararlarını yürüten kişi ve esnaf loncalarında şeyhlerden sonra gelen yöneticidir).
Yaranlar Her biri bir Oğuz boyunun temsilcisi ve esnaf mütevellisidir.
Yaran Çavuşu Yarana gönül veren, fakat maddi imkânları sınırlı olduğu için ocak yakamayan, becerikli ve çevik bir kişidir. Yarenlerin sohbet boyunca hizmetlerini yerine getirmektedir.

Yaran bu şekli ile oluştuktan sonra, para karşılığında hizmet edecek ve kendilerine ayrılan bölümde (şahnişin)¹⁹ sanat icra edecek sazandeler

¹⁶ Bahaeddin Ögel, **Türk Kültürünün Gelişme Çağları**, Kömen Yayınları, Ankara 1979, s. 272-273.

¹⁷ Bahattin AYHAN, **Çankırı Tarihi**, Irmak Tan Matbaa ve Yayıncılık, Ankara, 1998, s. 107-108.

¹⁸ Ahmet Absarıloğlu, **Dünya Kültür Mirasımız Yaran**, Ahi yaran meclisi G.E.K ve D. Derneği Kültür Yayınları, Çankırı 2009, s. 5.

¹⁹ Bu bölüme **Şahnişin** adı verilmekle birlikte "Tavanı süslü, meydandan bir basamak yüksekte, etrafı ahşap parmaklıklarla çevrili, dikdörtgen şekilli yer" anlamında kullanılır. Bkz. Bahattin AYHAN, **Çankırı Tarih, Kültür, Turizm Yazı Dizileri-1**, Çanfed Yayınları, İstanbul 2008, s. 241.

seçilmektedir. Sazendeler, başağalar izin vermedikçe oyunlara katılamaz ve muhakeme sırasında odada bulunamazlar.

Bu işlemler tamamlandıktan sonra yaranlar sıra ile arkadaşlarına ikramda bulunmak, dolayısıyla ocak yakmak durumundadır. İkram ise maddi külfet gerektirdiği için genellikle iki yaran bir araya gelip ocak yakmaktadır. Ocak yakmak ya da ikramda bulunmak, ocağı yakacak yarenlerin önceden kararlaştırıldığı üzere yemek ve belirlenmiş diğer ikramlarda bulunmasıdır. Bu ikramlarda ise alkollü içki yoktur ve kesinlikle yasaktır.

Yaran sohbetleri her yıl kış aylarında yapıldığı için, haftanın bir günü çay ocağı (oyunların ve davranışların gösterildiği ocak), genelde Çarşamba akşam ve gecesi, bir gün de asıl ocak, Cumartesi'yi Pazar'a bağlayan akşam ve gece yapılmaktadır. Ocak, akşam namazından sonra açılır, sabah namazı kılındıktan sonra dağılır. Dolayısıyla sohbet bütün gece devam eder. Bu yaran ocakları veya sohbetleri, önceleri Çankırı'da yarenlere ya da eş ve dostlarına ait olan ve özel döşenmiş kısımları bulunan evlerde yapılmakta iken, günümüzde ise köylerde “köy odaları”, illerde ise kurumlar vasıtası ile (Valilik, Özel idareler, Dernekler v.b) yine özel döşenmiş “yaran evleri”nde yapılmaktadır. Yaranların giyim kuşamları ise, hemen her dönemde ve özellikle günümüzde geleneklere uygun tek tip bir milli kıyafet olarak belirlenmiştir.

Yaran ocağına ilk önce sazendeler gelir ve yerlerini alır, daha sonra yaranın kâhyası olan küçük başağanın yaranlardan önce ocağa gelmesi ile ocak başlamış olur. Ocağa önceden gelip yerlerini alan sazendeler “Çuhacı veya Çuhadaroğlu peşrevi”ni (Çankırı peşrevi) çalmaya başlar ve bu esnada yaranlar ise ocağa girmek için kapı önünde hazırlanırlar. Bu enstrümanlar ise genelde, başta saz heyetinde olması zorunlu olan bağlama olmak üzere keman, cümbüş, ud, klarnet, kanun ile darbuka, def, zilli maşa ve kaşıktan oluşmaktadır.

Peşrev çalarken küçük başağanın müsaadesi ile yaranlar ikişer üçer ocağa alınır, selamlama faslı ile içeri alınan yaranlar en son büyük başağanın gelmesi ile tamamlanır. Ocak açıldıktan sonra kahve ve çay görevlileri kahve ikramına başlar ve ikram esnasında büyük başağa en son tepsi içerisinde kalan fincanlara bakarak o gün kimlerin gelip gelmediği, ocağın tamam olup olmadığı ve gelmeyen varsa mazeretinin ne olduğu konularını sorar.²⁰

Kahve ikramından sonra yörede “Akşam Havaları” olarak bilinen “Ah yine akşam oldu” türküsü ve devamındaki türkülerle Akşam Havası faslı başlamakta ve bu fasıl yarım saati aşkın bir süre devam etmektedir. Fasılın bitiminde o gün ocağa davet edilen misafirler bir kez daha Çuhadaroğlu

²⁰ Özkan, A.g.e., s. 24, 25.

peşrevi eşliğinde ocağa ikişer ve üçerli gruplar halinde alınırlar. İçeri alınma işlemleri bittikten sonra ise bu defa da sazandeler “Oturak Havaları” olarak bilinen türküleri seslendirmeye başlar. Birkaç türkünün arkasından “bağlama” enstrümanı ağırlıklı olarak mahalli oyun havaları çalmaya başlar ve yaran çavuşu tarafından belirlenen yaranlar ortaya çıkarak, Çankırı’ya has genelde zeybek²¹ ve kahramanlığı hatırlatan koşma türü ile Orta Anadolu’nun kıvrak tarzındaki halk oyunlarını yöresel türküler eşliğinde oynarlar. Gecenin ilerleyen saatlerinde misafirler meclisten ayrılırken, “Cezayir” isimli türkü çalınır ve misafirler sırasıyla meclisten ayrılırlar. Bu aralarda yine yarenler tarafından çeşitli manilerle tekerlemelerden oluşan ve bedenen oynanan bir takım orta oyunları da sergilenmektedir.

Sohbette sona yaklaştıkça “yemek” ve dışarıya kapalı olan “muhakeme” fasılları yapılmakta ve en son “arap verme” olarak bilinen ve zilli maşa ile def’in verilmesinden oluşan sembolik bir devir-teslim merasimi gerçekleştirilir. Bir sonraki ocağı yakacak yaranlara “Arap Verme Havaları” olarak bilinen birbirine bağlı türküler eşliğinde, bu sembolik enstrümanlar mesuliyetlerini almak sureti ile teslim edilirler. Gece bitiminde ise “Cezayir” isimli türkü hep bir ağızdan seslendirilerek, o hafta yanmış olan ocak, bir sonraki “yaran sohbetinde” yanan ocağa kadar kapanmış olur.

Yaran Meclisinde Müzik ve “Bağlamanın Rolü”

Çankırı ili halk müziğinin oluşmasına kaynaklık eden ve bugüne gelebilmesinde etken olan önemli kaynakları başta kökeni ahiliğe kadar uzanan “yaran sohbeti” geleneği olmak üzere düğünleri, eskiden yapılan mesire yerlerindeki eğlenceli gezintileri, bağbozumu şenlikleri ve seyirlik oyunları olmuştur. Geçmişte “Yapraklı Panayırı” olarak bilinen ve XIX. yüzyılın sonuna kadar varlığını sürdürmüş olan panayır ile onu izleyen panayırlardaki kültürel etkinliklere katılan Çankırlı olan ve olmayan âşıkların halk müziği eserleri ile özellikle Çankırlı kadınların ağıt türünde yaktıkları türkülerin de bu bağlamda büyük önem taşımışlardır.

Çankırı’nın kültürel zenginliği olan halk ezgileri; Türk Halk Müziğinin temel özelliklerini bünyesinde barındırmaktadır. Bölgesel tavır ve türler bakımından da İç Anadolu bölgesiyle, Batı Karadeniz bölgesi halk müziği ve

²¹ Zeybek: Ege bölgesindeki “9 zamanlı” musiki formunun dışında, Batı Anadolu ve İç Anadolu yöresinin belirli bir halkoyununa da, zeybek oyunu denilmektedir. Tek kişi tarafından ya da birkaç oyuncunun çember şeklinde dizilmesiyle oynanır. Zeybek oynayan dansçı, kollarını omuz hizasında, elleri başıyla aynı hizada olacak şekilde iki yana doğru açar ve bazı oyunlarda kollarını dirseklerden hafifçe kırar, büyük adımlar atarak ağır ağır hareket eder.

F. Gülay Mirzaoğlu, “ Bir Kahramanlık Dansı: Balıkesir Bengisi”, **Türkbilig**, 2004/ 7, s.101-108.

icrası arasında farklı bir zenginlik taşımaktadır. Bu kültürel zenginliğin içerisinde yer alan türküler, Çankırı da; ilki 1928’de, daha sonra da 1945, 1975 ve 1994 yıllarında olmak üzere yapılan derleme çalışmaları sonrasında tespit edilmiş ve notaya alınmış, fakat T.R.T kurumunun repertuarına 48 adet türkü notası yansımıştır. Repertuara yansımış olan bu türkülerin dışında, günümüzde icra edilen ve repertuara yansımamış bir takım türkülerin de mevcut olduğu görülmektedir. Çankırı halk türkeleri ilin kültürel değerlerini yaşatan başta “yaran sohbetleri” ve düğünlerde icra edilmekte olup, 2, 4 ve 9 vuruşlu usül yapıları ile büyük bir bölümü oyun havası olan türkülerden oluşmaktadır.²²

Çankırı ilinin en önemli kültürel simgesi olan bu yaran sohbetlerinde, Geleneksel Halk Müziği ile Geleneksel Sanat Müziği çalgıları ve müzik formları birlikte kullanılmakta ve bu uygulamalar bir “fasıl” anlayışı içerisinde gerçekleştirilmektedir. Bu uygulama aslında farklı olmaktan ziyade, bir kökten uzayan ağacın iki dalı olan bu türlerin aynı ortamda icra edilmesini ve Geleneksel Türk Müziği çatısı altında yaran sohbetlerinde buluşmasının geçmişten beri en güzel örneğini teşkil etmektedir. Bu ve buna benzer örnekler günümüzde Anadolu’nun birçok yerinde, konserlerde ve bu tür “sohbet” meclislerinde görülmekte ve uygulanmaktadır. Dolayısıyla buradaki uygulamanın temelinde ise, saraylarda ve Anadolu’nun belli merkezlerinde yapılan Geleneksel Sanat Müziği fasıllarının ve bu fasıllarda bulunmuş Türk olan ya da olmayan sazencilerin etkisinin olduğu düşünülmektedir.²³

Bu iki müzik formunun bir arada kullanıldığı “yaran sohbetleri” müzik faslı, öncelikle günümüzde “Çankırı Peşrevi” olarak ta bilinen ve enstrümantal olan “Çuhadaroğlu Peşrevi” ile başlamakta ve sonrasında belirli aşamalarla yöreye ait “Akşam Havaları” olarak bilinen türkülere geçilerek, bunlarında birbirine bağlı olarak seslendirilmeleri şekli ile devam etmektedirler. Bu fasıl “Oturak Havaları” ile devam eder ve daha sonra ise “orta oyunları” sergilenmektedir. Bu oyunlardan sonra dans eşlikli olan mahalli türkülere geçilerek mahalli yaran oyunları oynanmaktadır. “Sohbet” faslının devamında “Arap Verme” havaları olarak bilinen türkülere geçilerek en son Anadolu ve Balkanlar’da da yaygın olan “Cezayir Havası” ile icra son bulmaktadır. Anadolu’nun farklı yerlerinde ve sohbet meclislerinde seslendirilen bu ezgi, sözel içeriği ve ezgisel yapısı itibarı ile bölgeler arasında benzerlikler ve farklılıklar göstermektedir. Ana teması “Cezayir” olan ezgi, “Cezayir”in 1830 yılında Osmanlı himayesinden Fransızların eline

²² Reyhan ALTINAY, “Çankırı Halk Müziği ve Yaran Geleneğinde Müzik Hakkında Tarihsel Bir İnceleme”, **II. Çankırı Kültürü Bilgi Şöleni Bildirileri**, Çankırı, 2004, s. 86-96.

²³ Halil Bedi Yönetken, **Derleme Notları I**, Orkestra Yayınları, Çeltüt Matbaacılık, İstanbul, 1996, s. 33.

geçmesiyle birlikte, Anadolu'dan birçok şehitlerin verilmesi sonucunda halkta oluşan büyük üzüntünün ifadesi olmuştur.²⁴ “Yaran meclisi”ndeki icrası ise sohbetin bittiği ve ocağın o haftalık kapandığını ifade etmektedir.

Yaran sohbetlerinde geçmişte olduğu gibi bugünde müziğin önemi ile birlikte kiralanan müzisyenlerin seçimi de ayrıcalık teşkil etmektedir. Geçmişte “12 telli saz” tercih edilirken, günümüzde teknolojik imkânların gelişmesi, icrasal sıkıntılarının artması ve Anadolu’da 1940’lı yıllardan sonra kurulan “Yurttan Sesler Koroları”nın etkisi²⁵ gibi sebeplerle yerini bıraktığı bağlama başta olmak üzere darbuka, eğer icra eden varsa keman, cümbüş, ud, klarnet, kanun, zilli maşa, def ile kaşık gibi enstrümanları çalan, iyi bir icra yeteneğine sahip olan ve sohbet geleneğini bilen müzisyenler tercih edilerek kiralanırlar. “Sohbet”in sonunda yapılmakta olan “Arap Verme” merasimi içerisinde temsili anlamı da bulunan zilli maşa ve def enstrümanlarını icra edecekler ise “sohbet” boyunca “yaranlar” içerisindeki kabiliyetli olanlardan belirlenmektedir. Kiralanan müzisyenler ise “yaran” olmadıkları için temsili anlamı olan bu enstrümanları gelenek gereği kesinlikle çalamamaktadırlar.

Çankırı halk türkülerinin birçoğu “yaran sohbetinde” icra edilirken, özellikle bu sohbetlerin içerisindeki müziğin ve türkülerin icrasında yer alan bağlama enstrümanının ayrı bir öneminin olduğu görülmektedir. Bilindiği üzere bağlamanın kökeni Orta Asya’ya dayanmakta ve “kopuz” adı ile de anılmakta olduğu düşünülmektedir. Eski Türk toplumlarında “kopuz” kutsal sayılmış, “kopuz” yapımında ise kutsal saydıkları ağaçlardan ve hayvanlardan faydalanılmıştır. Gitmiş oldukları coğrafyalarda “kopuz” ismini ve bu enstrümanı yaygınlaştırmışlardır. “Dede Korkut” hikâyelerinde de elinde kopuzu olan düşmanın öldürülmediği anlatılmıştır.²⁶ Başka bir kaynakta ise Oğuz Türklerinden bahsederken, kopuzu kutsal saydıklarını ve çalmasını bilmeyeni kendilerinden saymadıklarını ifade etmektedir.²⁷ Yaran sohbetlerinde de tarihi destanların ve mahalli olaylarla ilgili yakılan türkülerin sadece “12 telli saz”la ve darbuka eşliğinde okunmuş olduğu görülmektedir.²⁸ Farklı bölgelerde benzer isim, ölçü ve yapılarla

²⁴ F. Gülay Mirzaoğlu, “Bir Tarihi Türkü; Cezayir”, **Türkbilig**, 2003/6, s. 117-126.

²⁵ Reyhan ALTINAY, “Çankırı Halk Müziği ve Yaran Geleneğinde Müzik Hakkında Tarihsel Bir İnceleme”, **II. Çankırı Kültürü Bilgi Şöleni Bildirileri**, Çankırı, 2004, s. 86-96.

²⁶ Gökhan Ekim, “Çankırı Yaran Sohbetlerinde Kullanılan Çalgıların İşlevi, Yapısal Özellikleri ve Tarihsel Gelişimi”, **II. Çankırı Kültürü Bilgi Şöleni Bildirileri**, Çankırı, 2004, s. 210-217.

²⁷ Gökten AY, **Folklor (Halk Bilim), Genel Bilgiler, Oyun, Müzik**, Pan Yayıncılık: 70, İstanbul, 1999, s. 141.

²⁸ Necati Asım Uslu, “Çankırı Yaran Sohbetleri ve Oğuz Töresi”, **II. Çankırı Kültürü Bilgi Şöleni Bildirileri**, Çankırı, 2004, s. 179-204.

kullanılmış,²⁹ yaran sohbetlerinde kullanılan bugünkü 7 telden oluşan bağlamanın yerine ise önceleri “12 telli saz” olarak bilinen varyantı kullanılmıştır.³⁰ Bu enstrümanın bugün kullanılan bağlamadan değişik amaç ve ortamlarda kullanılması sebebiyle de farklılık gösterdiği görülmektedir. Bu bağlamda, dini ve sembolik kavramlardan dolayı tel sayısının on iki olduğu ve “cem” törenlerinde kendisine has icra biçimi ile kullanıldığı, diğer taraftan konumuzla ilgisi olan Çankırı’da yapılan kalabalık “yaran sohbetleri” ile yerine göre daha büyük meydanlarda güçlü ses vermesi amacı ile kullanıldığı bilinmektedir. Yapısı itibarı ile güçlü ve yüksek sesi olan “12 telli saz”a, “yaran” müziğinde ayrı bir değer verilmiştir. “Sohbetler”de bu sazı kesinlikle bir Türk’ün çalması zorunlu iken, diğer enstrümanları gayrimüslimler de zaman zaman çalmışlardır.³¹ Mahalli oyun eşlikli türküler sohbetlerde usulünce icra eden bağlama icracılarının önemli bir husus olduğu yörede aktarılmaktadır. Bu bağlamda Halil Bedii Yönetken de sohbet esnasında çalınan türküler eşliğinde oynanan yaran sohbetlerine has mahalli oyunların, özellikle “12 telli saz”la çalındığını ve yarenlerin çift çift oynadığını ısrarla vurgulamış ve sohbetlerde “12 telli saz”ın ya da “bağlama”nın mutlak suretle Müslüman Türk’ten başkasına çaldırılmadığına dikkat çekmiştir.³² Bu yönü ile sohbetlerde oynanan mahalli oyunlar esnasındaki müzik icrasının da günümüzde de “bağlama” ile yapıldığı görülmektedir.

Çankırı yaran meclislerinde ve burada icra edilen bütün türkülerde geçmişte olduğu gibi bugün de bağlamanın esas çalgı olduğu görülmekte, bu enstrümanın olmadığı ve kullanılmadığı “yaran sohbeti” kesinlikle bulunmamaktadır.

Sonuç

Çankırı halk kültürü, konumu itibarı ile bölgesel birikimlerinin yanı sıra, “yaran meclisleri”nin “sohbet” geleneğini günümüze kadar yaşatmış, bu geleneğin dans-müzik-orta oyunu bütününe sahip çıkmış, ahlaki davranış kalıplarına bağlı kalarak, farklı bir kültürel zenginlik ögesini meydana

²⁹ Mahmut Ragıp Kösemihal, **Ülkelerde Kopuz ve Tezeneli Sazlarımız**, Ankara, 1975, s. 14-17; Ahmet Caferoğlu, “*Cihan Edebiyatında Türk Kobuzu*”, **Ülkü Mecmuası**, Haziran, 1936, c. 8, sa. 45, s. 203.

³⁰ Hacışeyoğlu Hasan ÜÇÖK, **Çankırı Tarih ve Halkiyatı, Ahilikten Kalma Esnaf ve Sohbet Teşkilatı (1932)**, Okuyan Adam Yayınları, Ankara, 2002, s. 53, 78, 98.

³¹ Gökhan Ekim, “*Çankırı Yaran Sohbetlerinde Kullanılan Çalgıların İşlevi, Yapısal Özellikleri ve Tarihsel Gelişimi*”, **II. Çankırı Kültürü Bilgi Şöleni Bildirileri**, Çankırı, 2004, s. 210-217.

³² Halil Bedi Yönetken, **Derleme Notları I**, Orkestra Yayınları, Çeltüt Matbaacılık, İstanbul, 1996, s. 29, 33.

getirmiştir. Daha çok adap ve kuralların, ortaoyunları ile müziğin ön planda olduğu bu sohbetlerin eğlendirici ve eğitici özellikleri bulunmaktadır. Sohbet geleneğinde yaşamakta olan en küçük hareket ve davranış dahi ciddi bir anlam ve önem teşkil etmektedir. Türk töreleri ve gelenekleri bu topluluğun işleyiş ve düşünce sisteminde bütün canlılığı ile görülmektedir.

Çankırı yaran sohbetlerindeki müzik icrasında kullanılan enstrümanlara incelenen belgeler ve günümüz icrası da göz önünde bulundurularak bakıldığında, sohbetlerde kullanılan enstrümanların değişkenlik gösterdiği fakat “bağlama” enstrümanının yer almadığı sohbetlerin olmadığı aktarılmakta ve görülmektedir. Türk kültüründe önemli yeri olan “bağlama” dışındaki enstrümanlar “keman, cümbüş, ud, kanun, klarnet, darbuka, def, zilli maşa ve kaşık gibi icra edilebilirlik durumuna göre sohbetlerde yer almakta fakat değişkenlik göstermekte, “bağlama” ise kesinlikle bulunmaktadır.

Türkülerin meydana getirilmelerine ve yayılmalarına sebep olan şartların ve buralarda icra edilen enstrümanların, onları meydana getiren kendi doğal ortamlarında hayat bularak yaşaması ve yaşatılması, kültürlerin devamlılığı düşünüldüğünde son derece önem arz etmekte ve bu yönde ciddi çabaların gösterilmesi gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- ABSARILIOĞLU, Ahmet; **Dünya Kültür Mirasımız Yaran**, Ahi Yaran Meclisi G.E.K ve D. Derneği Kültür Yayınları, Çankırı 2009.
- ALTINAY, Reyhan ;“*Çankırı Halk Müziği ve Yaran Geleneğinde Müzik Hakkında Tarihsel Bir İnceleme*”, **II. Çankırı Kültürü Bilgi Şoleni Bildirileri**, Çankırı, 2004, s. 86-96.
- ATEŞSOY, Yaşar; **Yaran Diyarı Bizim Çankırı**, Çankırı Esnaf Derneği Yayınları, Ankara 1988.
- AY, Gökten; **Folklor (Halk Bilim), Genel Bilgiler, Oyun, Müzik**, Pan Yayıncılık: 70, İstanbul, 1999.
- AYHAN, Bahattin; **Çankırı Tarihi**, Irmak Tan Matbaa ve Yayıncılık, Ankara,1998, s. 107-108.
- AYHAN, Bahattin; **Çankırı Tarih, Kültür ve Turizm**, Ankara, 2007.
- AYHAN, Bahattin; **Çankırı Tarih, Kültür, Turizm Yazı Dizileri-1**, Çanfede Yayınları, İstanbul 2008.

- CAFEROĞLU, Ahmet; “*Cihan Edebiyatında Türk Kobuzu*”, **Ülkü Mecmuası**, Haziran, 1936, c. 8, sa. 45, s. 203.
- ÇAĞATAY, Neşet; **Bir Türk Kurumu olan Ahilik**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1997.
- EKİM, Gökhan; “*Çankırı Yaran Sohbetlerinde Kullanılan Çalgıların İşlevi, Yapısal Özellikleri ve Tarihsel Gelişimi*”, **II. Çankırı Kültürü Bilgi Şöleni Bildirileri**, Çankırı, 2004, s. 210–217.
- KIYMAZ, Ahmet ; “*Yaran Kültürü’nde Türk Kültürü Ritüelleri*”, **II. Çankırı Kültürü Bilgi Şöleni Bildirileri**, Çankırı, 2004, s. 130–141.
- KÖKSAL, Fatih; **Ahi Evren ve Ahilik**, Kırşehir Valiliği Kültür Yayınları, Kırşehir, 2006.
- KÖSEMİHAL, Mahmut Ragıp; **Ülkelerde Kopuz ve Tezeneli Sazlarımız**, Ankara, 1975.
- MİRZAOĞLU, F. Gülay; “*Bir Kahramanlık Dansı*”, *Balıkesir Bengisi*”, **Türkbilig**, 2004/ 7, s. 101-108.
- MİRZAOĞLU, F. Gülay; “*Bir Tarihi Türkü; Cezayir*”, **Türkbilig**, 2003/6, s. 117-126.
- ÖGEL, Bahaeddin; **Türk Kültürünün Gelişme Çağları**, Kömen Yayınları, Ankara 1979.
- ÖZKAN, Orhan; **Çankırı Geleneği ve Yaran Kültürü**, Yaran Kültürünü Yaşatma Derneği Yayınları, Çankırı 2002.
- TAN, Nail ve TURHAN, Salih; **Çankırı Halk Müziği** Valilik Yayınları, Çankırı, 1999.
- TEZCAN, Mahmut; **Sosyal Değişme Sürecinde Çankırı Yaran Sohbetleri Kültürel Antropolojik Yaklaşım**, Kültür Bakanlığı Milli Folklor Araştırma Dairesi Yayınları: 103, Gelenek-Görenek ve İnançlar Dizisi: 6, Ankara, 1989.
- TEZCAN, Mahmut; *Türk Kültürünün Simgesi Olarak Çankırı Yaran Kültürü*, **II. Çankırı Kültürü Bilgi Şöleni Bildirileri**, Çankırı, 2004, s. 18-31.
- TURDİ, Abdülşekür; “*Halkın Sanat Okulu Uygur Halk Meşrepleri*”, **II. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri**, Kültür Ve Turizm Bakanlığı Milli Folklor Araştırma Dairesi Yayınları, N: 40, Cilt: IV, Ankara, 1982, s. 559-585.

USLU, Necati Asım; “*Çankırı Yaran Sohbetleri ve Oğuz Tôresi*”, **II. Çankırı Kültürü Bilgi Şöleni Bildirileri**, Çankırı, 2004, s. 179-204.

ÜÇOK, Hacışeyoğlu Hasan; **Çankırı Tarih ve Halkiyatı, Ahilikten Kalma Esnaf ve Sohbet Teşkilatı (1932)**, Okuyan Adam Yayınları, Ankara, 2002.

YÖNETKEN, Halil Bedi; **Derleme Notları I**, Orkestra Yayınları, Çeltüt Matbaacılık, İstanbul, 1996.